

Upplevelsen av existentiella hot - ett hot mot folkhälsan!?

Håkan Nilsson

Håkan Nilsson, FD i socialvetenskap, FL i religionspsykologi och universitetslektor
i psykologi, Högskolan Väst, Trollhättan. E-post: hakan.nilsson.2@hv.se

Existentiellt hot är ett begrepp som allt oftare nämns i samband med medias rapportering av kriget i Ukraina, Israel och Hamas-frågan och den pågående klimatkrisen. Vi hör även begreppet nämnas i samband med AI forskningens eventuella utveckling av en superintelligent varelse av det mer hotfulla slaget. Av dessa nämnda skäl finns det anledning att se närmare på hur detta begrepp kan förstås utifrån olika kontexter. Med detta sagt har syftet med denna artikel varit att introducera och utreda begreppet existentiellt hot. Till min kännedom har ingen definition av begreppet existentiellt hot presenterats i en svensk kontext.

Existential threat is a concept that is increasingly mentioned in connection with the media's reporting of the war in Ukraine, the Israel and Hamas issue, and the ongoing climate crisis. We also hear the term mentioned in connection with AI research's possible development of a superintelligence of the more threatening kind. For these reasons, it is necessary to take a closer look at how this concept can be understood from different contexts. That being said, the purpose of this article has been to introduce and investigate the concept of existential threat. To my knowledge, no definition of the concept of existential threat has been presented in a Swedish context.

Introduktion

Från en kris till en annan! När pandemins grepp äntligen släppt sitt tag 2022 såg samhället en ny kris i uppseglade, Rysslands invasionskrig mot Ukraina (2022-02-24). I media talades det om att Europa stod inför ett existentiellt hot som kan äventyra hela världens säkerhet. Under det gångna året har vi kunnat ta del av återkommande nyheter från krigsskådeplatser i Ukraina som både berört på djupet och som fått oss att till fullo förstå att detta krig är det största globala hotet mot fred sedan kalla krigets dagar. Från ryskt håll har bland annat Putins talesperson Dmitrij Peskov uttalat sig om att kärnvapen kan komma användas om Ryssland står inför ett existentiellt hot (Svenska Dagbladet 2022-03-22). Samme talesperson har även uttalat sig om Sverige och Finlands eventuella inträde i Nato, som han menar inte ses som ett existentiellt hot från Rysslands sida (Dagens industri 2022-05-15). Andra existentiella hot att fästa avseende vid är den alltjämt överhängande klimatkrisen som påkallar vår uppmärksamhet, utan några större framgångar. Sedan är det AI (tex Chattbotar) som håller på att förändra vår syn på världen, vår plats i den och inte minst lärandets villkor. Ekonomihistorikern Adam Tooze talar om *polykris* som ett samlingsnamn för tre stora kriser som vi måste hantera: (1) AI, (2), klimatkrisen och (3) kriget i Ukraina (Högström, 2023). Samtliga av dessa polykriser får även en påverkan på folkhälsan globalt och nationellt, som denna artikel kommer att argumentera för.

Utöver denna internationella kris har vi en inhemsk kris att hantera; en ostabil inflation, fortsatt höga elpriser, ett högt ränteläge och höga livsmedelspriser. Något som försätter många familjer i stor oro, osäkerhet och stress över den egna ekonomin och framtiden. I detta sammanhang kan vi erinra oss om att oro i individers liv är kopplat till existentiella hot som i sin tur innebär en avvikelser från det som individen upplever som normalt, vilket leder till en upplevelse av obehag och ångest enligt Sullivan med kollegor (2012).

Med detta i åtanke kan vi kanske tala om att en ny samhällsordning, bland annat öppna och slutna samhällen, tagit plats som ger oss ytterligare anledning till stor oro över vadan och varthän. Även om tomten i Rydbergs dikt inte kan ge oss svar på dessa frågor kan vi kanske söka dess svar i vår globaliserade och alltmer digitaliserade värld. Detta menar i alla fall Alpansan med kollegor (2009) som antyder att resultatet av globaliseringen och moderniseringen kan ses utifrån ett ökat beroende av tekniska och ekonomiska naturresurser som bidrar till en ökning av kriser i samhället. Ett antagande som även kan påverka individers tankar, känslor och attityder i så hög grad att deras moraliska värderingar kan komma förändras (Timmer m.fl. 2022). Ett antagande som skulle kunna exemplifieras med Greta Thunbergs klimatrörelse ”Skolstrejk för klimatet” och i dess kölvatten den klimataktivism som vi sett växa fram i Sverige och

Europa under senare tid.

Med detta sagt ligger det nära till hands att existentiella hot kan få vittgående konsekvenser sett ur ett folkhälsoperspektiv, både enskilt och kollektivt. Här menar jag att individen och kollektivet ställs inför flera hotbilder – hot från främmande makt(er), samhällsekonomiska stressorer och en överhängande klimatkris – kan utlösa en känsla av förlust av mening och i förlängning (klimat) ångest – och depressionssyndrom.

Ett påstående som påkallar ett behov av folkhälsoinsatser som sprider kunskap om vilken hjälp kommunala folkhälsoenheter kan bidra med, för att skingra den oro som dessa hotbilder kan framkalla hos medborgarna. Här kan nämnas Vimmerby kommun som nyligen startat upp en mötesplats för barn och unga som heter *Digitalt föräldracafé* (Vimmerby kommun 2023-02-17) och vars syfte är att möta barn och ungas samhällsoro.

Utän att framstå som alltför pessimistisk, tycks det vara lite som talar för en framtid utan olika typer av existentiella hot. Och av det skälet behövs en kraftsamling kring den kommunala folkhälsans primär-preventiva arbete i avseende på barn, ungas och vuxnas orostankar. Skolan som hälsofrämjande arena blir den kanske viktigaste mötesplatsen att ta avstamp från. Det är ju främst i denna miljö vuxna möter barn och ungas orostankar. Men även föräldrar kan behöva mötesplatser för att dels få kunskap om hur de bäst kan stilla den oro som finns hos deras barn och unga, dels få lufta sina egna orostankar. Men nog om detta. Det framstår klart och tydligt att vi nationellt och internationellt av nödvändighet får förhålla oss till samhällsfenomenet existentiell hot. Med detta sagt har vi kommit till syftet med artikeln som är att introducera och begreppsanalytiskt utreda existentiellt hot som samhällsfenomen och som ett hot mot folkhälsan. Vi kommer i nästa avsnitt granska begreppet utifrån olika betydelsebärande innehåll, vilket avslutas med en begreppsbestämning.

Existentiellt hot

Begreppet existentiellt hot består av två särskrivna ord, existentiellt och hot. I *Psykologiguiden* ges tre olika betydelser av begreppet existentiell: (1) något som gäller för livets och tillvarons mening, (2) existentialistisk i betydelse av engelskan *existential* och som i svenskan skrivs existentiell, (3) livsviktigt, det som handlar om liv och död. Läsaren får även ta del av en del relaterade sökord till begreppet. Här nämns bland annat en av de främsta existenspsykologerna, Viktor Frankl, mer känd som grundare av den meningscentrerade terapiformen som även går under namnet logoterapi. För att dröja något vid Frankl så utgår han från tre antaganden; *viljans frihet*, *vilja till mening* och *meningen med livet*. I *Viljans frihet* postuleras att människan har en egen vilja trots att det finns många krav att hantera. Dessa krav till trots kan individen ta ställning och fatta egna beslut. Genom att

motstå inre drifter och reflektera över dessa skapas även en mening i tillvaron, vilket leder till nästa antagande som är vilja till mening. *Vilja till mening* är det som är grundläggande för människans motivation enligt Frankl.

Denna vilja till mening kan hjälpa individen att överleva smärta, lidande och sorg, något som Frankl (1969) hade personlig erfarenhet av och som han även delar med sig om i boken *Livet måste ha en mening*. Och så har vi meningen med livet som Frankl kopplar till tre källor: (1) *skapande* verksamhet, att ägna sig åt hantverk, att måla, att skriva, att fotografera etcetera. (2) *upplevelser*; att resa och att utforska samt att inte minst intaga en konstruktiv (3) *attityd*; att med ”rätt” attityd omvandla motgång till framgång (Nilsson, 2022). Vi lämnar Frankl och de tre viljekomponenterna tillfälligt, för att i stället vända blicken mot begreppet hot.

I begreppet hot ligger implicit en avsikt om att drastiskt tillföra något obehagligt till en situation. Men hot kan även ses som synonymt med ordet risk, åtminstone om en besöker *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*. Här listas en riskkatalog som radar upp en rad olika hot, risker och eller (natur)katastrofer. Det som är problematiskt med denna hemsida är att det inte blir tydligt vad som ses som hot och risk. Begreppet tenderar att ses som synonyma i stället för särskiljande. Här menar jag att det kan finnas ett styrkeförhållande dessa begrepp emellan. Risk antyder ett underordnat styrkeförhållande till ordet hot. Risker lever vi med varje dag. Både i hemmet och när vi lämnar hemmet. Det finns alltid en risk att något kan hända oss. Att snubbla i trappen och bryta eller stuka sig, eller att cykla omkull på väg till eller från skola/arbete.

Medan hot är mer sällsynt förekommande i vår vardag. När det talas om hot vidhäftar det starkare i vårt sinne som uppreglerar sin vakenhet och uppmärksamhet över en annalkande fara som kan få ödesdigra konsekvenser. Jag vill emellertid här gardera mig genom att uppmärksamma läsaren på att det finns vardagliga händelser som kan vara hotfulla, såsom hot och våld i nära relation och de allt mer förekomna skjutningar och sprängningar som drabbar många oskyldiga. Men nog om dessa begrepp. Med ett snabbt lappkast vill jag nu definiera existentiellt hot som i denna artikel skall förstås som en övergripande fara som är sprungen ur *naturen* och eller från *människan* och som får en direkt negativ påverkan på en större populations upplevda *trygghet*, *säkerhet* och *livsmening*. De kursiverade begreppen i denna definition kommer för klarhetens skull diskuteras mer ingående i efterföljande fem avsnitt.

Naturen

I relativt färskt minne (2023-02-20) har vi jordbävningkatastrofen i Turkiet (Mersin) och Syrien (Adana). Ett beklämmande facit ger vid handen att närmare 50 000 människor fick sätta livet till. Vi kan även påminna oss andra naturkatastrofer såsom tsunamin som drabbade Phuket 2004 och orkanen Katarina

som svepte in över New Orleans 2005. Sverige är lyckligt skonande från många typer av naturkatastrofer. Men inte alltid, många minns säkert orkanen Gudrun som for fram över Sverige 2005 och lämnade efter sig stora arealer av stormfälld skog, skadad infrastruktur och en därtill försämrad vattenkvalitet i de drabbade områdena (Westling, 2006). Och i början av augusti 2023 drog stormen Hans in över Sverige och orsakade översvämningar och trafikproblem runt om i landet. Naturkatastrofer likt dessa uppträder i vårt globala landskap från tid till annan och får oss att förstå hur sårbara vi är när naturen slår till med full kraft. Men naturkatastrofer är inte det enda hot vi står inför, vi har även pågående klimatkris som vi måste hantera på ett konstruktivt sätt, för att ha något att efterlämna till nästa generation och generationer därefter. Att klimatet utgör ett hot mot hela planetens överlevnad står nog klart för alla. I kölvattnet av detta hot ser vi redan en planet med varmare klimat, hav som stiger och isar som smälter.

Under sommaren 2023 rapporterade media om extremväder med temperaturen över 40 grader i ett flertal länder i Europa och andra delar av världen. Den ökade hettan har inneburit en stor påfrestning på akutsjukvården i Sydeuropa, men har även skördat flertalet dödsfall. Klimatförändringen över tid kan ses som ett existentiellt hot för folkhälsan genom minskade skördar, en hotad livsmedelsförsörjning men även genom ökade risker för hudcancer som har ökat över tid (Romanello, et al. 2022; Parker, 2021). Något som även regionalt cancercentrum i syd rapporterat om i skriften *Ökande incidens av melanom* (2023-04-02).

Att något måste göras snart vet nog de flesta, men det går inte tillräckligt fort. En av många orsaker är kopplat till ekonomiska intressen. Många gånger när olika intressen skall tas hänsyn till ställs dessa mot ekonomi och här tycks det som att ekonomiska intressen oftast drar längsta strået. Till syvende och sist handlar matematiken om att vårda naturens olika tillgångar och att inte ta mer än nödvändigt. Något naturfolk runt om i världen vetat i alla tider. I korthet, om än förenklat, handlar det bland annat om att bygga en hållbar och grön jordbruksnäring som fungerar i balans med naturen och som inte utgör ett hot mot människors hälsa genom att bland annat bruka onaturliga jordbruksmetoder (Cato, 2009).

Men ur eller från naturen kan vi människor även hämta kraft och energi. Det kan nog många intyga som drabbats av utbränningsyndrom och blivit behandlade med naturunderstödd rehabilitering som bland annat ges i Skaraborg och Region Skåne. I en rapport från SLU slås fast att både svensk och internationell forskning visar på naturens positiva effekter på fysisk och psykisk hälsa (Lidfors m.fl. 2021). Egentligen inga revolutionerande rön med tanke på att naturfolk har brukat naturen som kraftkälla sedan urminnes tider. Och i Japan går man gärna ut i naturen för att ta ett ”skogsbad”(shinrin-yoku). Att skogsbad inte är någon flummig new-age trend vet vi genom de otaliga vetenskapliga studier

som publicerats under senaste två decennierna. I dessa studier konstateras bland annat att naturvistelser sänker stresshormonet kortisol och blodtrycket genom att individen exponeras för trädens utsöndring av fytoncider (molekyler som hamnar i luften vi andas in), som även bidrar till att stimulera aktiviteten hos vita blodkroppar (Li, 2010; Ideno m.fl 2017). Men i sammanhanget skall påpekas att det finns en del metodologiska problem att här uppmärksamma. Här skall nämnas kulturspecifika bias; studier utgörs mestadels av japaner/asiater som generellt är mer vana vid denna typ av naturnära helande, det existerar inga jämförande studier med terapier såsom kognitiv beteendeterapi (KBT) och det finns alltför få uppföljningsstudier (Kotera m.fl. 2020).

För att återknytta till svenska förhållanden diskuteras vardagsnära natur som ett sätt att förbättra folkhälsan. Med begreppet vardagsnära natur avses *alla grönområden i och utanför bebyggda områden som kan besökas och användas i vardagen. Det kan vara brukade eller orörda naturområden, parker, områden med anläggningar för friluftsliv samt stränder och vattenytor, som är tillgängliga i närheten av där människor bor och verkar* (Naturvårdsverket u.å., s.2). Även om grönområden görs tillgängliga för individer att visats i inger dem inte alltid trygghet, vilket får en motsatt effekt på folkhälsan. Något vi får anledning att återkomma till i senare avsnitt. Vi kan så här långt konstatera att naturen har en Janusartad funktion, den kan bryta ner och ödelägga, men även och bygga upp och vitalisera. Även om naturen (tex naturkatastrofer) kan ses som ett existentiellt hot är människan ändå det största hotet mot den egna existensen, som nästa avsnitt diskuterar.

Människan

Redan under upplysningstiden framfördes åsikter om att människan är det största hotet mot den egna fortlevnaden (Moynihan, 2020). Ett påstående som inte minst framkommer i den dagliga nyhetsrapporteringen. Lite uppgivet, men inte utan hopp, kan vi konstatera att människan är en grym varelse som med en aldrig sinad kreativitet tycks förmögen till allehanda hemska övergrepp. I skri-vande stund rasar fortfarande kriget i Ukraina och den upptrappade konflikten mellan Israel och Hamas. Hundratusentals stupade soldater på båda sidor ligger under jord. Som redan sagts i inledningen, Europa står inför ett existentiellt hot som bara kan jämföras med kalla krigets dagar. Av naturliga orsaker reses frågor om Sveriges säkerhet och hur vi står rustade om vi skulle bli invaderade (Westling 2022). Nyligen (2024-01-10) kom ett utspel från regering och myndighetspersoner om att Sverige måste vara rustade för ett eventuellt krig. Ett utspel som både blivit ifrågasatt och vållat stor oro hos många svenskar, inte minst bland yngre. En annan dyster statistik som människan står bakom är det dödliga våldet. BRÅ:s statistik över mord och dråp visar att under 2020 uppgick antalet fall till 124. 2023 var antalet något färre, 121. Av dessa 121 var 33 stycken

av kvinnligt kön, 10 fall fler än 2022 och i 17 av (121) fallen var offren under 18 år, 9 fler än 2022 (Brottsförebyggande rådet, 2024).

Ytterligare en diskussion som bör nämnas är AI-forskningen, som tagit oräddlig fart de senaste tio åren. Ur ett bibliskt perspektiv har vi fått lära oss att människan är skapelsens krona. Denna bild kan emellertid komma att radikalt förändras, om man får tro vissa AI-forskare. I ett framtidsscenario, oklart när, kan människan ersättas av en superintelligent varelse som antingen ses som ett hot eller möjlighet. Här går åsikterna, inte oväntat, isär bland AI-folket. I boken *Life 3.0. Being human in the age of artificial intelligence* tar Max Tegmark (2017) med oss på en upptäcktsfärd i denna både skrämmande och fascinerande värld. Tegmark lyfter, inte oväntat, existentiella frågor som handlar om människans fortsatta existens; går vi en värld till mötes som präglas av vår dominans över maskiner eller det motsatta? Vem utför jobben, människa eller maskin? Lever vi i samexistens med maskiner eller har vi förlorat vårt självbestämmande? Och inte minst om maskiner tar över vår värld, hur sker detta övertag? Tegmark menar här att detta överstiger vår begränsade fattningsförmåga att förstå, men om det sker blir det mer av slakt än strid. Men bland alla dystopiska bilder som Tegmark redogör för ser han sig som en mindful optimist: *good thing will happen if you plan carefully and work hard for them* (Tegmark, 2017, s. 333–334).

Detta låter positivt, men här infinner sig frågan om vem/vilka som planerar för att goda ting skall bli verklighet. Är det den nya lagstiftningen från EU om AI, olika nationers myndigheter eller kanske enskilda individers goda omdömen? Givet de olika uppfattningar som råder mellan forskare inom fältet finns både möjligheter och hot att ta hänsyn till. Vi har så här långt uppehållit oss vid att diskutera det existentiella hotet med AI. Det går inte att blunda för att det även finns möjligheter som bör lyftas fram, inte minst inom det medicinska fältet. Här kan nämnas AI:s betydelsefulla stöd och hjälp vid screeningar av bröstcancer, men även för att kunna detektera olika vetenskapliga samband mellan sjukdomar samt som hjälp vid framtagande av verksamma vaccin mot en rad olika sjukdomar (Danielsson, 2023). Vi lämnar nu AI för att istället vända blicken mot ett annat existentiellt hot, pandemier.

Pandemier har drabbat mänskligheten under århundraden. Redan under antiken lamslogs människor av olika pestutbrott. Men vi behöver inte gå tillbaka så långt i historien för denna erfarenhet. Vi har nyligen kunnat lämna bakom oss covid-pandemin som gav upphov till stor oro och ängslan. Gränser stängdes ner, människor isolerades och en ny samhällsordning tog plats. Vi matades med mantran som att hålla avstånd, bära mask och handsprita händerna. I den så kallade svenska strategin gjordes anspråk på att väga in ekonomiska faktorer, något som vi tidigare diskuterat i fråga om klimatkrisen. Genom att införa färre restriktioner och nedstängningar skulle ekonomiska intressen skyddas, men

där även tanken om folkhälsan skulle främjas långsiktigt (Lindström, 2021). Men restriktionernas vara eller inte var inte det enda som följde i spåren av denna pandemi.

Vi kan även addera faktorer som kan hänföras till socioekonomiska, klimatrelaterade och hälsoinriktade aspekter (Marazziti m. fl. 2021). I den just nämnda referensen förs en diskussion om relationen klimatnedsmutsning, covid-19 och dessas påverkan på den mentala hälsan. Författarna avslutar artikeln med en uppmaning som sätter finger på människans ansvar över den egna framtiden: *Without the promotion of a real ecological awareness worldwide, together with appropriate countermeasures to at least reduce, if not revert, climate change, air pollution, and intensive and destructive human activities, there will be no sustainable future* (s.9).

Åter är en invändning på plats. Frågan som infinner sig är om denna ekologiska medvetenhet finns i vårt globala landskap? Ett möjligt svar bör kanske ses i relation till de öppna och slutna samhällen som George Soros menar präglar vår omvärld. I öppna samhällen försvarar staten individen frihet, medan i slutna samhällen tjänar individen härskarnas intressen (Högström, 2023). Beträktat ur ett folkhälsoperspektiv får en ökad polarisering konsekvenser för vem/vilka som får tillgång till vaccinerings, läkemedelsbehandlingar, men även hur Agenda 2030 globala hälsomål: 3,4,6 och 10 kan förverkligas.

Oavsett hur vi planerar för vår framtid skall vi inte förledas tro att pandemier av detta slag försvinner. Mer troligt är att de återkommer i en eller annan muterad form, som vi redan erfarit med covid, och som vi förhoppningsvis kommer stå bättre rustade inför än vid utbrottet 2020 av covid-19. Men för balansen skull, låt oss nu i stället ge plats åt en motbild till denna dystra framtidsbild. Om det är någon som skall vända ett (existentiellt) hot till en möjlighet så är det människan. När så mycket står på spel finns ingen anledning att betvivla att människan kan ta kommandot över den svåra livssituation som hon själv bäddat för. Det är många röster som höjs om att sluta upp tillsammans i ett globalt ansvarstagande över planetens fortlevnad. Ett färskt exempel här är det samfälliga enande som EU-länderna, och med stöd från USA, demonstrerat mot Rysslands invasionskrig i Ukraina. I ett tal den 3 februari 2023 sade Europiska rådets ordförande Charles Michel följande: *EU står vid er och det ukrainska folkets sida, i dag, i morgon och alla dagar, så länge det behövs. Vi kommer att vara på plats och vara med och återuppbygga ett modernt och välmående Ukraina som är fast förankrat i vårt gemensamma Europa* (<https://www.consilium.europa.eu/sv/policies/eu-response-ukraine-invasion/>). Denna unisona hållning är eftersträvansvärd, om än inte oproblematisks. Baksidan av detta mynt är den frustration denna gemensamma hållning väcker i Moskva och som ses som en provokation och maktdemonstration från Väst. En fara som vi inte kan avfärda med en axelryckning och som i ett värsta scenario kan utlösa ett kärnvapenkrig. Men låt oss åter hämta goda

exempel på hur människan kan förvandla existentiella hot till möjligheter.

Ett annat exempel som illustrerar människans förmåga att sluta upp kring ett existentiellt hot var framtagandet av ett verksamt vaccin mot covid-19 (Danielsson, 2021). Så här uttryckte sig Mikael Dolsten i en intervju om vaccintvecklingen på området: *Covid har bara funnits i elva månader, och man har redan kommit så långt med vaccinerna. Det visar hur kraftfull forskning kan vara när man samarbetar* (Smeds, 2020). Det finns alltså goda exempel på att människan har förmåga och vilja att sluta upp, enas och bli en samlad kraft när existentiella hot blir tydliga. Här kan vi påminnas om vad den tysk-amerikanske socialpsykologen Erich Fromm en gång skrev: *därför att jag är en människa, behöver jag människan och världen* (Fromm, 1968, s. 83). Att vara tillsammans oavsett hotbild kan förmedla trygghet och detta skall vi diskutera i nästa avsnitt.

Trygghet

I *Handbok för tryggare stadsmiljöer* inleder Rakel Edqvist (u.å.) med att diskutera trygghetsbegreppet som hon menar inte skall sammanblandas med säkerhet: ”Trygghet handlar om att förhålla sig till upplevda risker och ska inte sammanblandas med säkerhet som istället handlar om reella risker, alltså hur säkert någonting faktiskt är” (s. 10). En viktig del i stadsplanering, som Edqvist skriver om, är att erbjuda stadsbor parker och grönområden för rekreation, lek med barn, rasta hunden och möjlighet till vandring och träning. Oavsett ålder skall alla stadsbor känna sig inkluderade och en viktig förutsättning här är att man känner trygghet i dessa miljöer.

En trist sida av större städers parker och grönområden är emellertid förekomsten av droghandel och att den blir en samlingsplats för utslagna (”A-lagarna”). I närvaro av andra kan tryggheten hos individen förvisso öka, men inte i närvaro av kriminella gäng och utslagna. Ett annat uppmärksammat problem och upplevt existentiellt hot som uppdagats i Malmö stads park- och grönområden har varit förgiftade köttbullar och dolda spikar i mat som lagt ut till rastande hundar (Olsson, 2021). Detta djurplågeri är inte bara brottsliga handlingar enligt brottsbalken (16 kap 13§), utan även handlingar som orsakar sorg, vanmakt och vrede hos hundägarna. Det går inte heller att utesluta att hundägarnas hälsa även påverkas negativt av dessa handlingar. I en tidigare rapport från SLU (2012) har det nämligen påvisats att både hund och katt bidrar till människors välbefinnande och livskvalitet. Sett ur ett folkhälsoperspektiv är det olyckligt att parker och grönområden, som skall ses som en viktig del i stadsplaneringens folkhälsoarbete, kommer på skam genom att miljön skapar otrygghet hos medborgarna.

Men trygghet handlar även om att veta vad man har; att ha en kropp, ägodelar, pengar, prestige, samt en tro på en ljus framtid. Den kristna tron uttrycker tanken om trygghet i psalm 390, ”tryggare kan ingen vara”. Även om det är en

ofta spelad psalm finns det nog många idag som inte upplever den trygghet som psalmen uttrycker. För de som upplever otrygghet kan psalmens budskap om en ”Herre som vårdar” upplevas som främmande. Lika främmande kan upplevelsen vara att likt Buddha ge upp sina ägodelar för att leva ett liv utan band till en materiell omvärld. Det är många familjer som idag kämpar med en ansträngd ekonomi och för dessa familjer är nog varken psalmer eller buddhism till hjälp. I detta sammanhang bör påpekas att ekonomisk utsatthet även får konsekvenser på folkhälsan. Tankesmedjan Katalys, som författaren och journalisten Andreas Cervenka (2022) hänvisar till, gör gällande att den tiondel kvinnor som tjänar mest lever i snitt sju år längre än de procentenheterna med lägst inkomster. Men en ojämn fördelning av inkomster påverkar även den upplevda känslan av trygghet som i sin tur torde bidra till upplevelsen av existentiella hot.

Ytterligare en sida av trygghetsbegreppet kan ses utifrån ett utvecklingspsykologiskt perspektiv som vi möter hos den tysk-amerikanske psykoanalytikern Erik H Erikson (2004) epigenetiska stadieteori. Här beskrivs hur barnets utveckling av tillit ligger till grund för en grundläggande trygghet till vuxen världen. Men här finns skäl att kort återknyta till den ekonomiska utsatthet familjer idag upplever och som spiller över till barns oro över familjeekonomin och dess konsekvenser i vardagen (se vidare Kantar Public, 2023). Och för att återknyta till Fromm så menar han att det enda hotet mot individens trygghet finns inom hen själv. Det handlar om att inte förlora sig i ägandets livsform utan att hämta sin styrka och sin trygghet i varandets livsform (Fromm, 2003). Men då förutsätts att tilliten redan finns på plats och har utvecklat flera andra positiva jagkvaliteter genom livet.

I BRÅ:s Nationella trygghetsundersökning från 2022 (statistik från 2019) lyfts oro fram som en av många faktorer som undersökts. Hela 46% av befolkningen (16–84 år) oroar sig över brottsligheten i samhället. Denna oro spiller även över i annan upplevelse av oro såsom för anhöriga, att bli utsatt för misshandel, våldtäkt eller andra sexuella övergrepp, men även personrån nämns i rapporten. Att många oroar sig för brottsligheten förvånar nog ingen. Nyhetsmedia rapporterar dagligen om skjutningar, sprängningar och våldsdåd runt om i Sverige. För inte länge sedan (2023-03-06) rapporterade media om att anhöriga till gängkriminella nätverk även är föremål för våldsdåd (Lindvall, SVT-nyheter 2023-03-06).

Men det finns även företagare som upplever en ökad hotbild och otrygghet. Siffror pekar på att 17% av landets företagare överväger att lägga ner sin verksamhet till följd av brottsligheten och endast 14% upplever att kommunens brottsförebyggande arbete är trygghetsskapande (Lindström, 2022). Företagare efterlyser fler synliga poliser och önskar hårdare insatser mot gängkriminella. Kanske inte förvånande med tanke på att bland företagans anmälda brott är det

endast 5% som polisen klarar upp. Detta har fört med sig att anmälningsbenägenheten bland företagare som utsätts för brott är mycket låg.

Vad vet vi då om de gängkriminella? Inte sällan består dessa nätverk av unga män med utländsk bakgrund, vilket bidragit till att både invandring och kriminalitet placerats högt på medborgares dagordning (Andersson, Wärnlöf & Öhberg, 2022). Strängare straff eller mer sociala insatser? Här går åsikterna isär bland svenskar i allmänhet, men även bland politiska partier och hos kvinnor och män. Bland den politiska vänstern ses sociala insatser och minskade klassklyftor som en väg mot minskade brott i samhället, medan högern ser strängare straff och en mer hårdför reglering av invandring som vägar fram mot minskad brottlighet i samhället. Kvinnor vill generell ha mer av allt, både strängare straff och mer av sociala insatser (Andersson, Wärnlöf, & Öhberg, 2022). Men när allt detta är sagt återstår ändå den fråga som dröjer, när får vi se en från partierna samordnad och riktad motinsats mot det eskalerade våldet i samhället? I nära anslutning till trygghetsfrågor som nu diskuteras ligger säkerhet, som nästa stycke belyser.

Säkerhet

Ingen konst; ingen litteratur; inget samhälle: och värst av allt, ständig rädsla och risk för våldsam död (Hobbes citerad i: Sinclair, 2017). Orden skrevs för mer än 350 år sedan av den engelske filosofen Thomas Hobbes (1588–1679) och genljuder in i vår tid. Att vi lever i en osäker tid kan nog många instämma i. Under 2022 hade Bris 44 420 kurativa samtal, en ökning med 7% från tidigare år (Cabero m.fl. 2023). Bland samtal som dominerar placerar sig psykisk ohälsa i topp (47%), följt av familj och familjekonflikter (23%) och våld, övergrepp och kränkningar (22%).

Vad avser våld, övergrepp och kränkningar hänvisar Cabero med medarbetare, inte oväntat, till både Barnkonventionen och Agenda 2030 som viktiga riktningsskyltar. Men författarna välkomnar även den nya nationella strategin mot våld mot barn. Vidare argumenterar de även för kommunernas ansvar i lagstiftningen och för att stärka det främjande och förebyggande arbetet och därtill mer kunskap om alla former av våld mot barn (Cabero m.fl. 2023). Om detta är tillräckliga strategier att hoppas på återstår att se. Men att något måste göras omgående för att lindra den oro och ångest som barn och unga lever med står nog klart för alla vuxna. Givet här är att föräldrar är viktiga ”tröstare”, men även personalen i skolan har en viktig roll att fylla i mötet med barn och ungas oro och upplevda osäkerhet.

Gör vi ett lappkast över till civilsamhället så är det Polis- och Åklagarmyndigheten som har det övergripande ansvaret för landets inre rättssäkerhet.

I Medieakademiens förtroendebarmeter för 2024 säger sig 72% ha mycket/ganska stort förtroende för polisen. Den siffran placerar polismyndigheten på

första plats bland undersökta samhällsinstitutioner. Ett i sammanhanget högt förtroende ställt i relation till alla de uppklarade brottsmål, sprängningar och skjutningar som drabbat Sveriges och framför allt storstäderna de senaste 10 åren, som Weirup (2020) rapporterat om. Den organiserade brottsligheten har ökat över tid och det har även allmänhetens oro. Polismyndigheten har inte hängt med i den eskalering som skett i samhället vilket har försvårat för ett effektivt brottsbekämpande. Men det finns även röster som ljuder om hårdare tag och att slopa straffrabatter som gjort det möjligt för unga kriminella att gå fria från brott (Weirup, 2020).

En annan sida av säkerhetsfrågor handlar om det allmänna säkerhetsläget i Europa med ett pågående krig i närområdet, som har lett till att Sveriges skickat både humanitära och militära stödpaket till Ukraina. På regeringens hemsida kan man ta del av de siffror som här presenteras. Det militära stödet 24 mars 2023 uppgick till 16.9 miljarder kronor, idag (2024-02-03) är siffran 30 miljarder (Regeringskansliet, 2024). En ofantlig summa kan tyckas, men som motiveras av våra politiker av att dessa militära stödpaket inte bara tryggar landets säkerhet utan även de europeiska ländernas säkerhet i dess förlängning. Kanske kan man se dessa stödpaket som ett sätt att förebygga olyckor, kriser och konsekvenser av krig som MSB skriver om på deras hemsida: *MSB, stärker samhället i att förebygga och hantera olyckor, kriser och konsekvenser av krig. Vi värnar människors liv och hälsa, samhällets funktionalitet och grundläggande värden som demokrati, rätts säkerhet och mänskliga rättigheter. Högt förtroende och nära samarbete med aktörerna gör att vi lyckas.* (<https://www.msb.se/sorstav/om-msb/>).

En annan säkerhetspolitisk fråga som kommit att utvecklas till ett existentiellt hot är de många koranbränningarna som media rapporterat om och som även har kommit att inkludera andra heliga skrifter. Som många gånger när laddade ämnen torgförs finns det delade uppfattningar om den ”rätta vägen”. Här ställs svensk lagstiftning om åsikts- och yttrandefriheten mot respekten för troendes heliga skrifter. Den islamska konferensorganisationen (IKO) har emellertid fördömt koranbränningar som de ser som en islamofobisk handling (Hallsenius, 2023). Och allt fler röster höjs om att förbjuda bränning av heliga skrifter, som många ser som en provokation - hets mot folkgrupp - men som även kan betraktas som ett hot mot folkhälsan. I en undersökning gjord av Kantar Public i juli 2023 svarade 53% att koranbränningar borde förbjudas. Konsekvenserna av koranbränningarna har av säkerhetspolisen (SÄPO) bedömts försätta Sverige i ett allvarligt säkerhetspolitiskt läge (Nyman, 2023). Och som ytterligare en konsekvens av en ökad hotbild mot Sverige äventyras svenskarnas säkerhet både inrikes (eventbesökare) som utrikes (resande och boende svenskar). Med detta sagt förefaller det sannolikt att denna sorts hotbild torde få följder på invånarnas folkhälsa.

Livsmening

Livsmening är ett sammansatt ord som består av liv och mening. Med liv menas bland annat förmågan att uppta syre och att reproducera sig. Men det stannar inte blott vid dessa förmågor, utan vi måste även addera förmågan att förnimma, att visa på olika känslor, men även att tänka och vara dubbelreflekterande. Det sistnämnda är exklusivt något som hänförs sig till mänskligt liv och handlar om att se sig som både subjekt och objekt; att se och bli sedd. Om än förenklad, men i sammanhanget relevant, analogi till mänskligt liv är Maslows behovstrappa. För att tala om liv i en vidare betydelse, än den som nämnts inledningsvis, behöver vi både fysiologiska behov, trygghetsbehov, sociala behov, erkännelsebehov och att uppleva självförverkligade behov. I beaktande av vad som sagts i avsnittet om trygghet finns det de individer som upplever brister häruti. Detta understryks bland annat av BRÅ:s rapport (2022) som visar att hela 46% av befolkningen (16–84 år) oroar sig över brottsligheten i samhället.

Vi har även vidrört de ekonomiska villkor som råder i landet idag med en ostabil inflation, ett högt ränteläge, livsmedelspriser och elpriser. En svag krona och en pressad ekonomi ger i sin tur bränsle åt individens upplevelse av brister i de fysiologiska behoven. Sålunda har de dyrare livsmedelspriserna drivit fram en nyfattigdom i Sverige som lett till att allt fler barnfamiljer behöver få ekonomisk hjälp av stadsmissionen, Röda Korset, Svenska kyrkan och Frälsningsarmén (Säfström, 2022).

Speciellt utsatta är ensamstående kvinnor med barn. Men här märks även arbetslösa och migranter. Denna fysiologiska utsatthet genererar även ett utanförskap (upplevda brister i sociala behov) och psykisk ohälsa, vilket får en stark negativ påverkan på folkhälsan. Från Sveriges Stadsmissioner uppmanas regeringen se till att bidrag och pensioner täcker individens basala levnadskostnader, men också att ge individer förutsättningar att komma i arbete samt att ta fram en nationell fattigdomsstrategi (Säfström, 2002). Detta är bra, men inte tillräckligt. Det brukar inte stanna vid några få åtgärder för att bromsa in större komplexa problemområden. Här behövs många olika verktyg som verkar inom olika systemnivåer: individ, grupp och samhälle.

Sett till individen så är vi den högsta livsformen i universum mycket tack vare, eller på grund av, vår utvecklade hjärna. Med hjälp av vår hjärna är det vi som tittar på de vilda djuren i djurparken och inte tvärtom. Med vår hjärna har vi upptäckt nya världsdelar, uppfunnit avancerade mediciner och utvecklat tekniska innovationer. Vad det sistnämnda anbelangar är vi även på väg att med hjälp av artificiell intelligens utveckla superintelligenta varelser som suddar ut gränserna mellan människa och maskin. Ja, till och med, i det värsta scenariot, tar herraväldet över världen och gör människan till sin slav. Detta menar i alla

fall Tegmark (2017) är ett möjligt scenario. Här kan vi bara hoppas på att AI-forskarna besinnar sig i tid och inte låter forskningen skena iväg och ta form av en cybernetisk religion. En dyrkan av teknik som den enda vägen till ett materiellt välstånd.

Viktor Frankl som tidigare nämnts är främst känd för den terapiform som bär namnet logoterapi, eller meningscentrerad terapi. Terapeutiskt vilar den på tre stödjelpelare; *viljans frihet*, *viljan till mening* och *livets mening*. *Viljans frihet* står enligt Frankl i kontrast till den deterministiska människosynen. *Viljan till mening* å andra sidan kommer av att individen i ett överflödssamhälle besparas spänningar som i sin tur orsakar existentiellt vacuum eller frustreringar.

Denna grundsyn spiller även över till utbildningsväsendet som enligt Frankl leds av principen att så få krav som möjligt skall ställas på unga människor. Detta påstående står klart för många inom undervisningsväsendet som en längre tid tillbaka har kunnat se hur den strukturella kravlösheten brett ut sig. Färre elever klarar godkänt i kärnämnen inom grundskolan. Även bland de studenter som läser läkarprogrammet märks en nedgång av studieresultaten som förklaras med bristande kunskaper från gymnasieskolan. Och bland polisaspiranter märks de sänkta kraven på de fysiska testerna samt begåvningsstesterna som genomförs vid uttagning och under utbildningen. Vissa aspiranter har så svag handstyrka att de inte förmår avlossa vapnet och av det skälet tvingas lämna utbildningen (Krakowski, 2018).

Att tala om livsmening är att kunna förverkliga sina vitala livsmål. Här råder olika uppfattningar om vad dessa består av och hur de skall förverkligas. Men oavsett vad och hur så förminskas människans livsmening genom minskade krav från samhället olika aktörer. Ett förverkligande utan krav och motstånd torde vara en omöjlig ekvation att få ihop.

Avslutning

I denna artikel har syftet varit att introducera och belysa begreppet existentiellt hot. Ett begrepp som vi hört nämnas alltmer i medias rapportering om kriget i Ukraina, det svåra ekonomiska läge vi befinner oss i och den alltjämt överhängande klimatkrisen. I denna avslutning skall vi knyta ihop säcken genom att koppla de diskuterade komponenterna i detta begrepp till det existentiella livsvärldsbegreppet. Livsvärlden består av fyra dimensioner; den fysiska, sociala, personliga och existentiella, dimensioner som ständigt interagerar och samverkar med varandra. Vi har diskuterat människa och natur som två komponenter i begreppet existentiellt hot. Dessa kan även kopplas till livsvärldens fysiska dimension. Människan som biologisk varelse befinner sig i samverkan med den fysiska omgivningen. I den bibliska kontexten har människan setts som skapelsens krona och som rådande över naturen. Emellertid, betraktat ur perspektivet artificiell intelligens

infinnen sig frågan om människans unika plats i naturen. Skall vi se artificiell intelligens som ett reellt hot mot släktets fortlevnad? Har vi fortfarande kontroll över teknikens landvinningar och dess expansiva progression? Kommer den algoritmstyrda robotiseringen uppgradera sig i den grad att vi förlorar herraväldet över det egna släktet och vår plats i naturen?

Inom en snar framtid, eller inte, kommer vi kanske få samsas med intelligenta robotar som utgör ett hot eller möjlighet för vår trygghet. Denna fysiska värld interagerar här med den sociala världen genom att i den sociala världen kämpar vi människor med kärlek och hat, dominans och underdånighet, tillhörighet och isolering (Josefsson, 2009). I den privata världen uppfattar man sig själv på det unika sätt som utgör grunden för en själv. När vår trygghet och eller säkerhet, som vi tidigare diskuterat, hotar individen är det ett existentiellt hot mot individens integritet.

Att bli bestulen, överfallen, misshandlad eller drabbad av ett sexuellt övergrepp berövar individen kontroll och frihet. Men genom att den privata livsvärlden även interagerar med den sociala världens etiska och moraliska principer kommer även tron på ett rättsäkert samhälle komma att ifrågasättas av den utsatta individen. Detta griper även in i den existentiella världen där dagens mångkulturella och universella samhälle inte alltid styrs utifrån grundläggande och överenskomna regler för hur vi skall interagera med varandra i det omgivande samhället (Bernling, 2009). Det är tydligt med en utblick i världen hur andliga/existentiella värden och regelsystem nedmonteras och eller krackeleras. När mycket är sagt och gjort står vi ändå där med frågan om vadan och varthän!

Referenser

- Andersson, F., Wärnlöf Bové, K., & Öhberg, P. (2022). Brott, men inga straff? Svenska folkets inställning till våldsbrott och hur de skall förhindras. I: Andersson, U., Oscarsson, H., Rönnerstrand, B., & Theorin, N (red.), *Du sköra nya värld* (ss. 119–133). SOM-undersökning 2021. SOM rapport nr 81. Källered: BrandFactory AB.
- Bernling, T. (2009). Existentiell terapi och den andliga livsvärlden. I: D. Stiwne (red.), *Ompröva livet. Existentiell vägledning och terapi i ny tillämpning* (s.87-138). Lund: Studentlitteratur.
- Cabero, M-P, Werner, A.D., Jägerskog, M., & Mannby, L. (2023). *Osäkra tider. Barnets rättighet i en föränderlig värld*. Bris rapport 2023:1. Trydells.
- Cato, M. S. (2009). *Green economics. An introduction to theory, policy and practice*. London: Earthscan.
- Cervenka, A. (2022). *Girig-Sverige. Så blev folkhemmet ett paradys för de superrika*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Danielsson, O. (2021). Vaccinutveckling i raketfart. <https://ki.se/forskning/vaccinutveckling-i-raketfart>. Hämtat 2023-02-28.
- Danielsson, O. (2023). Så kan AI lösa våra hälsoproblem. Forskning. Karolinska Institutet 2023-05-31. <https://ki.se/forskning/sa-kan-ai-losa-vara-halsoproblem>. Hämtat 2023-06-04.

forskning och teori

- Erikson, E. H. (2004). *Den fullbordade livscykeln*. Stockholm: Natur & Kultur.
- EU:s svar på Rysslands invasion av Ukraina. EU och EU-länderna står enade i sitt orubbliga stöd för Ukraina och fördömer kraftfullt Rysslands oprovocerade och oberättigade militära angrepp. <https://www.consilium.europa.eu/sv/policies/eu-response-ukraine-invasion/>. Hämtat 2023-02-28.
- Fromm, E. (1968). *Hoppets revolution. Till frågan om teknikens humanisering*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hallsenius, H. (2023). *Muslimska staten kräver åtgärder efter koranbränning i Sverige*. SVT nyheter 2023-07-20. Hämtat 2023-07-31.
- Holmberg, W. (2023). *Forskare varnar om hotet från AI: "kan leda till slutet för mänskligheten."* Dagens Nyheter 2023-03-31. Hämtat 2023-04-11.
- Holst, E., Molin, M., Viberg, J., & Westerberg, S. (2022). *Nationella trygghetsundersökningen 2022. Om utsatthet, trygghet och förtroende*. Brottsförebyggande rådet rapport 2022:9. Stockholm.
- Högström, J. (2023). DN debatt: "Oklart om demokratin kan överleva AI". Publicerad 8/6. <https://www.dn.se/debatt/oklart-om-demokratin-kan-overleva-polykrisen/>. Hämtat 2023-06-09.
- Josefsson, M. (2009). Hela livet ryms på en vårdcentral. I: D. Stiwne (red.), *Ompröva livet. Existentiell vägledning och terapi i ny tillämpning* (s. 251-270). Lund: Studentlitteratur.
- Ideno, Y., Hayashi, K., Abe, Y., Ueda, K., Iso, H., Noda, M., ... & Suzuki, S. (2017). Blood pressure-lowering effect of Shinrin-yoku (Forest bathing): A systematic review and meta-analysis. *BMC complementary and alternative medicine*, 17(1), 1–12.
- Kantar Public. (2023). *Barnfamiljers ekonomiska svårigheter. En sammanställning av vår Sifo-undersökning med gemensamma slutsatser och krav på politiska åtgärder för att minska barnfattigdomen*. <https://www.rodakorset.se/siteassets/dokument/om-oss/fakta-och-standpunkter/rapporter/barnfamiljers-ekonomiska-svarigheter-2023/barnfamiljers-ekonomiska-svarigheter.pdf>. Hämtat 2024-03-20.
- Kotera, Y., Richardson, M., & Sheffield, D. (2020). Effects of shinrin-yoku (forest bathing) and nature therapy on mental health: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1–25.
- Krakowski, S. (2018). *Vår svenska kravlöshet gör oss alla till förlorare*. Expressen 2018-04-02. Hämtat 2023-04-16.
- Li, Q. (2010). Effect of forest bathing trips on human immune function. *Environmental health and preventive medicine*, 15, 9–17.
- Lidfors, L., Wahlgren, E.G., Vestlund, C., & Johansson A. (2021). *Grön rehabilitering som behandling på lantgård. Metodutveckling av naturunderstödd rehabilitering med interdisciplinärt vårdteam vid utmattningssyndrom*. SLU Framtidens djur, natur och hälsas rapportserie Rapport nummer 8.
- Lindström, M. (2021). Covid-19-pandemin och den svenska strategin: Epidemiologi, postmodernism och svensk exceptionalism. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 123(5).
- Lindström, P. (2022). *Brott mot företagare. En kartläggning av företagares utsatthet för brott, kontakter med polisen och åtgärder för att skydda företaget mot kriminalitet*. Företagarna, mars 2022. Stockholm. Hämtat 2023-04-11.
- Marazziti, D., Cianconi, P., Mucci, F., Foresi, L., Chiarantini, I., & Della Vecchia, A. (2021). Climate change, environmental pollution, COVID-19 pandemic and mental health. *Science of the total environment*, 773, 145182.

- Medieakademin. (2024). Förtroendebarmetern 2024. https://medieakademin.se/wpcontent/uploads/2024/03/Presentation_fortroendebarmetern_2024.pdf. Hämtat 2024-03-06.
- Naturvårdsverket. (u.å). *Vardagsnära natur är bra för folkhälsan*. ISBN 978-91-620-8885-9. https://www.naturvardsverket.se/495ffe/contentassets/27d6a2ce95514db8b1b0d9e72e9fd34/textdokument_vardagsnara-natur.pdf.
- Nilsson, H. (2022). Social workers as an action-oriented sociotherapist: an existential health discourse, *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, DOI: 10.1080/15426432.2022.2103487
- Norris m.fl. (2020) visar att existentiella hot och oroliga tider tenderar att försämra människors kognitiva förmåga vid beslutsfattanden.
- Olsson, J. (2021). *Någon försöker skada Malmös hundar – många bör hundkorg som skydd*. Tidningen djurskyddet (publicerat 16 februari 2021). <https://tidningen.djurskyddet.se/2021/02/nagon-forsoker-skada-malmos-hundar-agare-koper-munkorg-for-att-skydda-djur-pa-promenad/>. Hämtat 2023-03-11.
- Parker, E. R. (2021). The influence of climate change on skin cancer incidence—a review of the evidence. *International journal of women's dermatology*, 7(1), 17–27.
- Peskov om kärnvapen: Vid "existentiellt hot" | SvD. Hämtat 2023-02-24.
- <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/forbered-dig-for-kris/risiker-och-hot/>. Hämtat 2023-02-27.
- Regeringskansliet (2024). Militärt stöd åt Ukraina. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/rysslands-invasion-av-ukraina/militart-stod-till-ukraina/> Hämtat 2024-03-02.
- Regionalt cancercentrum syd. (2023). *Ökande incidens av melanom – Prediktionsmodell avseende melanomincidensen i södra sjukvårdsregionen samt fokus på preventiva åtgärder*. 2023-04-02. Hämtat 2023-07-22.
- Romanello, M., Di Napoli, C., Drummond, P., Green, C., Kennard, H., Lampard, P., Scamman, D., Arnell, N., Ayeb-Karlsson, S., Ford, L. B., Belesova, K., Bowen, K., Cai, W., Callaghan, M., Campbell-Lendrum, D., Chambers, J., van Daalen, K. R., Dalin, C., Dasandi, N., Dasgupta, S., ... Costello, A. (2022). The 2022 report of the Lancet Countdown on health and climate change: health at the mercy of fossil fuels. *Lancet (London, England)*, 400 (10 363), 1619–1654. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(22\)01540-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)01540-9).
- Roose, K. (2023). *A.I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn*. New York Times, 30 maj 2023. https://www.nytimes.com/subscription/all-access?campaignId=8XY7W&channel=odisplay&areas=_banner&campaign=sale. Hämtat 2023-06-02.
- Rönnerstrand, B., & Theorin, N (red.), *Du sköra nya värld* (ss. 119–133). SOM-undersökning 2021. SOM rapport nr 81. Källered: BrandFactory AB.
- Sinclair, D. A. (2021). *Livslängd*. Stockholm: Fritanke.
- Sjörén, T., & Karlun, K. (2023). *Medieakademin förtroendebarmeter 2023*. https://medieakademin.se/wpcontent/uploads/2023/03/Presentation_fortroendebarmetern_2023-WEBB-Final.pdf. Hämtat 2023-03-25.
- Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). (2011). *Hund och katt – hälsa, hållbarhet och välfärd*. Ett ramprogram för forskning utarbetat av kommittén för smådjurfrågor vid fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap. <https://www.slu.se/contentassets/5af0d275e92c44c683721fe11a835027/ramforskningsprogram.pdf>. Hämtat 2023-06-03.

forskning och teori

- Smeds, T. (2020). Han leder utvecklingen av Pfizers coronavaccin – och blir nu gästprofessor i Lund. *Vetenskap & Hälsa*. <https://www.vetenskaphalsa.se/han-leder-utvecklingen-av-pfizers-coronavaccin-och-blir-nu-gastprofessor-i-lund/>. Hämtat 2023-02-28.
- Sullivan, D., Landau, M. J., & Kay, A. C. (2012). Toward a comprehensive understanding of existential threat: insights from Paul Tillich. *Social Cognition*, 30(6), 734–757. <https://doi-org.ezproxy.server.hv.se/10.1521/soco.2012.30.6.734>
- Säfström, L. (2022). *Fattighetsrapporten. Ett välfärdssambälle i förändring*. Sveriges stadsmissioner. https://www.stadsmissionen.se/sites/default/files/2022-10/Fattighetsrapporten_2022_highres.pdf. Hämtat 2023-03-23.
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0. Being human in the age of artificial intelligence*. New York: Vintage Book.
- Timmer, A., Johnson, R. J., Antonaccio, O., & Botchkovar, E. V. (2022). Stress and depression as pathways between violent conflict exposure and moral beliefs: why people sometimes condone “bad” things. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. <https://doi-org.ezproxy.server.hv.se/10.1037/pac0000603>.
- Westling, L. (2006). *Stormen Gudrun. Vad kan vi lära av naturkatastrofen 2005?* Energimyndigheten, ET 2006:02. Eskilstuna.
- Westling, F. (2022). Fyra av fem svenskar är oroliga att kriget sprider sig. Aftonbladet 2022-03-02. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/WjB7bG/hog-oro-bland-svenskarna-for-att-kriget-ska-sprida-sig>. Hämtat 2023-02.